

Polska – Litwa. Historia i kultura, Lublin 1994

Staraniem wydawnictwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie ukazały się materiały stanowiące plon międzynarodowej konferencji poświęconej kulturowym i dziejowym związkom polsko-litewskim (Lublin 21-25 października 1991). Zbiór materiałów, pod redakcją Jerzego Świącha i Jana Mizińskiego, został poprzedzony słowem wstępnym pióra tego ostatniego. „Niniejszy tom – jak czytamy we wstępie – pokazuje nie tylko treść, ale po części także i klimat, nastrój tej konferencji i towarzyszących jej spotkań”.

Całość składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera materiały związane z nadaniem tytułu doktora honoris causa UMCS Tomasowi Venclovi, druga – teksty referatów wygłoszonych na konferencji. „Różny jest ich charakter i naukowy poziom – zaznacza profesor Miziński – niektóre mają wręcz charakter polemiczny, a z wieloma ocenami historycznymi gości z Litwy trudno się zgodzić. Są to jednak teksty wygłoszone, dyskutowane i mimo nieraz pewnej przypadkowości, były tematem naszych rozmów”.

Na materiały związane z doktoratem honoris causa Tomasa Venclovy składają się wystąpienia Jerzego Świącha, Stanisława Barańczaka, Andrzeja Drawicza, Jana Błońskiego, Jadwigi Mizińskiej oraz samego laureata. Przypomniano, że Venclova stał się „rzecznikiem prawdziwego dialogu między naszymi narodami (polskim i litewskim), których wzajemne pretensje wyrastały przecież nie tylko ze złej woli, czy świadomej interwencji tzw. czynników trzecich, ale także i ze zwykłej ignorancji w kwestiach zasadniczych”. Interesująco wypada prezentacja literackiego dorobku laureata oraz jego pracy naukowej w dziedzinie semiotyki i dokonań translatorskich, przekładów, m.in. z języka polskiego, rosyjskiego, francuskiego, angielskiego, niemieckiego, hiszpańskiego i nowogreckiego.

Drugą część tomu otwiera tekst referatu Jana Lewandowskiego *Dziewiętnastowieczne próby przewyciężenia konfliktów narodowych w Europie Środkowo-Wschodniej*. Autor dokonuje przeglądu prób przewyciężenia konfliktów narodowych oraz wyróżnia dwa cele polityczne przyświecające tym próbom. Pierwszy – to dążenie do zapobieżenia narastającym konfliktom na tle narodowym, prowadzącym do bałkanizacji tej części kontynentu. Drugi – to dążenie do utrzymania albo utworzenia,

dużych, ponadnarodowych organizmów państwowych (austrosławizm, pausławizm), zdolnych do przeciwstawienia się wielkim mocarstwom. Jak zaznacza Lewandowski, konflikty narodowościowe „nie odeszły w przeszłość wraz z wiekiem XIX, a ich żywotność każe się zastanawiać, czy apogeum nacjonalizmów ta część Europy ma już za czy też dopiero przed sobą”.

Rolę stereotypów i uprzedzeń w stosunkach polsko-litewskich omawia Gintautas Vyšniauskas w szkicu *O niektórych źródłach historycznych konfliktów litewsko-polskich i polsko-litewskich*. Interesująco, zwłaszcza dla polskiego czytelnika, wypada oświetlenie litewskich stereotypów w postrzeganiu wspólnej historii i teraźniejszości, np. ciągle aktualnej – z lektury można odnieść takie wrażenie – kwestii statusu Wilna.

Grzegorz Błaszczyk jest autorem kolejnego artykułu, zatytułowanego *Litwa w latach 1988-1990: Drugie odrodzenie narodowe*. Czytelnik otrzymuje próbę systematycznego i wcale dokładnego przedstawienia genezy proklamowania niepodległości przez Litwę w marcu 1990 roku. Zwracają uwagę informacje o życiu politycznym odradzającego się państwa, o powstaniu i działalności *Sajūdisu* oraz roli tzw. partyjnych intelektualistów z Algirdasem Brazauskasem na czele w procesie odrodzeniowym, który Błaszczyk nazwał „ewolucyjną rewolucją”.

Temat tożsamości Europy Środkowej podejmuje Basia Nikiforowa w wystąpieniu *Europa Środkowa i psychologiczny typ jej mieszkańców w twórczości Milana Kundery*. Z kolei Laimutė Jakovonytė-Gavrylenkienė, w szkicu *Duch tolerancji w chrześcijaństwie*, snuje rozważania o etyce. Z ostatnim wystąpieniem koresponduje artykuł Dalii Marii Stancienė *Katolicyzm a świadomość narodowa Litwinów*. Autorka przedstawia specyfikę litewskiej religijności i jej związek z tożsamością narodową Litwinów. Jak twierdzi Stancienė „w przypadku Litwy możemy mówić o dialektyce wiary i narodowości, która nadaje jego swoistość”.

Tematyce historycznoliterackiej są poświęcone kolejne rozważania. Anna Nasalska w eseju *Pamięć Litwy* zajęła się litewskimi wątkami w twórczości Tadeusza Konwickiego, natomiast Maria Woźniakiewicz-Dziadosz zatytułowała swoje wystąpienie *Romantyczna Litwa w optyce Kraszewskiego*. Ostatnia autorka podkreśla ogromne znaczenie pisarstwa Kraszewskiego dla twórców litewskiego odrodzenia narodowego. Autor poematu *Anafielas* był uważany za duchowego ojca pierwszego pokolenia litewskiej inteligencji, dostrzegał dramat Litwinów „zwycięzonych przez historię”, reprezentował „tradycyjny litewski punkt widzenia na dzieje unii z Polską”.

Krzysztof Stępnik przedstawił wystąpienie *Waśni plemienna. (Epoka rozbratu 1905-1914)*. Artykuł zawiera analizę przyczyn „duchowego rozbratu Litwy z Polską”, zmięchu idei Wielkiego Księstwa Litewskiego i unii polsko-litewskiej. Warto podkreślić próbę prezentacji postaw polskiej opinii publicznej wobec litewskiego odrodzenia narodowego oraz analizę argumentów, którymi w wojnie publicystycznej posługiwały się obie strony. Autor zwrócił uwagę na różnorodne postawy Polaków wobec tzw. „litwomani”, jednak nieco mniej przekonująco i dosyć ubogo

scharakteryzował analogiczne, przecież także mocno zróżnicowane, postawy Litwinów.

Komunikat Mieczysława Buczyńskiego nosi tytuł *Wzajemne związki językowe polsko-litewskie*. Przedstawiono w nim stan badań na temat owych związków w pracach A. Brücknera, J. Bystronia, M. Kondratiuka, T. Zdancewicza i innych.

Tom zamykają teksty Edmunda Gedgaudasa *Krótki zarys głównych kierunków muzyki litewskiej XX wieku* oraz... fragment wywiadu Vytautasa Landsbergisa dla telewizji litewskiej, poświęconego głównie muzycznym zainteresowaniom muzykologa-działacza *Sajūdisu*. Wydawnictwo zakończone zostało nostalgicznym wspomnieniem Ireny Sławińskiej *Alma Mater Vilnensis*, poświęconym dziejom i tradycji Uniwersytetu Stefana Batorego.

Wydanie drukiem materiałów z konferencji to cenny wkład UMCS w popularyzację historii stosunków polsko-litewskich. Trudno oczywiście mówić o zwartym charakterze czy jednakowo wysokim poziomie naukowym całości. Nie zmienia to jednak jej ogólnie pozytywnej oceny. Jeden z redaktorów wskazał na prawdziwie fascynującą atmosferę obrad konferencji. Zważywszy na różnorodność problematyki trudno się z nim nie zgodzić. Szkoda tylko, że owa atmosfera nie została bardziej przybliżona zainteresowanemu czytelnikowi przez publikację najciekawszych głosów w dyskusji, której nie mogło przecież zbraknąć.

Krzysztof Buchowski